

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 47, Ağustos 2020, s. 596-605

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.45367>

Prof. Neslihan Özgenç ERDOĞDU

Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Resim Ana Sanat Dalı,
nozgenç@sakarya.edu.tr

İhsanur ÖMÜR

Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Resim Ana Sanat Dalı,
ihsanur.omur@gmail.com

TOPRAK VE EMEK ÜZERİNDEN FRANÇOİS MİLLET’NİN SANATINA BAKMAK

Özet

Toprak, yaşamsal öneminin dışında, iktisadi ve kültürel açıdan da insanı kendine bağımlı kılan unsurların başında gelmektedir. Toprağa bağılı üretim sonucu oluşan ticari ilişkiler, ekonomik faaliyetleri artırarak kırsal yaşama alternatif yaşam alanları yaratarak bugünkü kentlerin yapılanmasına zemin hazırlamıştır. Böylelikle kent ve kırsal alan coğrafya üzerinde hem kültürel hem de ekonomik açıdan ayrılmıştır. Tüm bu toplumsallaşma süreçleri aynı zamanda sosyal sınıfları meydana getirmiş ve sahiplenilen toprak, korunması gereken bir değer olarak devletlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Ortaçağ Avrupası’na hakim feodal sistem de bu doğrultuda ortaya çıkmıştır.

İktisadi açıdan toprağa bağımlı Ortaçağ Avrupa’sına hakim olan feodal sistemin, tüm yükünü köylü ve toprak emekçi üstlenmiştir. Ancak bu yüke rağmen köylüler, aristokrasi ve burjuva tarafından sosyal sınıf açısından değersizleştirilmiş ve sanat alanında da görünmez kılınmıştır. 1789 Fransız Devrimiyle başlayan süreçle birlikte, içinde köylülerinde olduğu sınıfsal çatışmalar yaşanmış ve tüm süreçlerin etkisi de sanat alanına yansımıştır. Realizm akımı bu süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Realizmin öncülerinden olan François Millet, ele aldığı konular açısından devrim niteliğinde bir çıkış yapmıştır. Sanat tarihinin yüzyıllardır görünmez kıldığı köylü ve toprak emekçisinin zorlu hayatını resimlerine konu

edinen sanatçı, sanat tarihinin idealize edilmiş yaşamların karşısına, yaşanan gerçeği koymuştur. Bu çalışmada amaçlanan; François Millet'nin çalışmalarını toprak ve emek bağlamında dönemin tarihsel koşulları ile birlikte ele almak ve bu doğrultuda eser analizi yapmaktır.

Anahtar kelimeler: Toprak, Emek, Köylü, Gerçekçilik Akımı, François Millet

LOOKING INTO THE ART OF FRANÇOIS MILLET BY REGARDING SOIL AND LABOR

Abstract

Soil is one of the primary factors that also make people dependent on itself culturally and economically apart from its vital importance. The commercial relations which were formed as a result of soil-dependent production have created a basis for structuring today's cities by increasing the economic activity and creating an alternative living space for rural life. So, the rural and city area have separated from each other both economically and culturally on geography. All these socialization processes created social classes at the same time and the owned land played an important role in the formation of states as a necessary value which was needed to be protected. The feudal system ruling Medieval Europe also emerged in this direction.

Peasant and land labourers took over the entire burden of the feudal system which dominated economically soil-dependent Medieval Europe. However, the peasants were trivialized by the aristocracy and bourgeoisie in terms of the social class despite this burden and made invisible in the field of art. Together with the process started with the French Revolution 1789, there were class conflicts including villagers and the effect of all process reflected in the field of art. The realism movement emerged as a result of these processes. François Millet who is one of the pioneers of realism made a revolutionary breakthrough in terms of the issues that he dealt with. The artist, who handled the difficult life of the peasant and land workers that was made invisible in the art history for centuries in his pictures, put the reality in the face of idealized lives of art history. The purpose of this study is to deal with the works of François Millet together with the historical conditions of the period in terms of soil and labour and to analyze works in this direction.

Keywords: Soil, Work, Peasant, Realism, François Millet

GİRİŞ

Toprak, insan ve birçok canlıının ona bağlı olarak üzerinde yaşadığı en temel unsur olarak kabul edilir. Bu bağlamda insanlık, tarih boyunca iktisadi ve kültürel açıdan toprağa bağlı bir biçimde şekillenmişlerdir. Ayrıca, toprağın yaşamsal önemi onu antik dönemden günümüze simgesel bir boyutta kutsal kabul edilmesine neden olmuştur. Yaşamsal öneminin bir yansıması olarak birçok kültürde toprak, bereketin, iyiliğin, doğurganlığın sembolü olarak gösterilmiştir.

Neolitik çağ öncesi başladığı düşünülen yerleşik hayata geçiş sürecinden günümüze toprağın ve ona bağlı gelişen tarımsal kültürün değişmeyen belki de insanlık için en önemli gerekçesi yaşamın ona olan bağımlılığıdır. Tarımın kısa sürede dünya üzerinde yayılması ve türlerin çoğullaşması medeniyetlerin doğumu ile de doğrudan ilişkilidir. Bu ilişki sonrasında

ticaret, ekonomik bir faaliyet olarak ortaya çıkmıştır. Ticaretin artması ve yeni meslek gruplarının oluşması kentleri yaratmış ve bu durum da tarımsal alanları kent dışında köylerle sınırlı tutulmasına zemin hazırlamıştır.

Neolitik Çağ'dan Ortaçağ'a yaşanan bu önemli gelişmelerden sonra tarımsal ve ona bağlı yaşam konusundaki yapılanma uzun süre daha yavaş bir gelişme göstermiştir.

“Tarımda kullanılan her türlü işlem, girdi, alet ekipman kullanımı geleneksel olarak aile içi aktarımlar ve yerel bilgi birikimiyle sınırlıydı. Göçler, savaşlar ve ticari ilişkilerle farklı toplumlardaki gelişmeler sınırlı şekilde birbirlerine aktarılabilirdi. Bunun başlıca nedeni idari mekanizmaları elinde tutan kentler, zenginlik adına köyde yaşayanların elindekinin büyük kısmını vergi adı altında alıyordu. Köylüler büyük oranda serf (maraba) adı verilen kölelere dönüştürülmüştü. Özgür köylüler ellerinden toprakları alınmaması adına sadece denileni yapan yarı kölelerdi ve ağır vergiler ödüyorlardı. İşin ilginç tarafı başta gelişmeyi tetikleyen ticarete gelişimin önünü tıkamaya başlamıştı” (Peker 2015).

Tarımla başlayan küçük yerleşim birimleri ve sonrasında ortaya çıkan kentler beraberinde ortak yaşam için belli kuralları yaratmış ve yönetimi gerekli kılmıştır. Coğrafi ve ekonomik şartlara bağlı gelişen bu toplumsallaşma süreçleri aynı zamanda sosyal sınıfları meydana getirirken, sahiplenilen toprak, korunması gereken bir değer olarak devletlerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Tarih boyunca kurulan ve yıkılan tüm devletler, toprağı elde etme ve ondan elde edilecek zenginliklere hükmetme üzerine verdikleri savaşlar ile inşa edilmiştir.

Bu bağlamda March Bloch'un da belirttiği gibi, Avrupa'da Roma imparatorluğunun parçalanması üzerine feodalite, devletin savunmasız kaldığı ve güçsüzleştiği ve de özellikle de halkını koruma konusunda tamamen yetersiz kaldığı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Bloch 1995: 364). Feodalizm bir diğer adıyla derebeylik, Avrupa'da Ortaçağın V. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar uzanan dönemlerinde toprak malikliği üzerine dayalı bir toplumun sosyal ve ekonomik ve siyasal bir rejim olarak tanımlanmıştır.

“Tarımın gelişmesi ve gerekli olan barış ve güvenlik ortamı feodalizm adı verilen bu kurumların gelişip güçlenmesiyle sağlanmıştır. Feodalizmin özü aslında örgütlenmiş devletin olmadığı yerel düzeyde bir çeşit hükümet görevini yürütmekte olmasıydı. Böylece feodal lord, vassal ve serf yani toprağına bağlı köylülerle feodalizm ortaya çıkmıştır. Feodalitenin Avrupa'yı inşa ettiğini söylersek yanlış olmaz. Batı Avrupa, XI. ve XII. yüzyıllar arasında ilk gençliğine ve ilk gücüne kavuşmuştur. Bu canlı bir feodalitenin yani kendine özgü tamamen orijinal siyasal, toplumsal ve ekonomik düzeni çoktan ikinci veya üçüncü gelişme döneminde olan bir uygarlığın damgası altında gerçekleşmiştir” (Ülgen 2010: 3).

Tarih öncesi çağdan Sanayi devrimine kadar yönetim biçimlerinin ekonomilerindeki değişmeyen tek şeyi toprağına bağımlılığıdır. Ayrıca gıdanın dışında topraktan elde edilen ticari tarım ürünleri de yeni meslek gruplarının oluşmasına ve bu konuda daha fazla üretim yapılmasını gerekli kılarken, sanayileşme için de kaçınılmaz bir zemin hazırlanmıştır.

“Ortaçağ'da iktisat, esas itibarıyla toprağına dayalıydı. Bu dönemde çiftçi kadar, zanaatkâr, esnaf ve tüccar varlığını toprağına borçluysa. İnsanların zorunlu ihtiyacı olan pamuk

ve keten gibi giyimin ham maddesi topraktan bitmekteyken, çiftçi için gerekli olan aletlerin üretimi ve topraktan biten bu ham maddelerin işlenilmesi zanaatkâra ihtiyaç bırakmaktaydı. Ürün fazlası ve sanayi ürünlerinin işlenmesi küçük atölyeleri oluşturmaktaydı. Çiftçinin merkeze getirdiği ürün fazlasını, işinden geri kalmamak için şehirde bırakmasıyla esnaf teşkilatı oluşurken, ürün fazlasının bir bölgeden diğer bölgelere taşınması ise ticareti ve de dolayısıyla tüccarı meydana getirmiştir. Yine buna bağlı olarak ağaç dikimi, hayvancılık ve gibi işler toprağa dayalı, toprağın sağladığı imkânlar dâhilinde mümkün olmaktadır. Ortaçağ'da mülk anlayışı ilahî esas çerçevesinde idi. Hükümdar, mülkün vekili, ona vekâlet edendi. Bu anlayışla toprağı işleyen vatandaş toprağın sahibi değil, bekçisi konumundaydı. Devletin vazifesi ise toprağın işlenmesinde düzeni tesis etmek idi. Düzenin tesisi için gerekli olan maliyet, topraktan elde edilen ürünlerin belli bir oranda verilmesiyle sağlanmaktaydı” (Arifoğlu 2019: 53).

Toprağa bağımlı feodalizmin dayattığı sistem, köylüleri köleleştirirken, şehirlerde tüccarların oluşturduğu burjuva sınıfının yükselişinin de nedeni olmuştur. 15.-17. yy arası uluslararası ticaret ağının zenginleşmesi ile birlikte burjuva, ekonomik temelli gücü elde ederek kendi özgürlük alanlarını yaratabilmiş, feodalitenin otoritesine alternatif olarak monarşinin tek merkezci yapısının yükselişiyle birlikte de soylulara alternatif bir sınıf olarak tarihte yerini almıştır.

Feodalizmden kapitalizm geçişi hızlandıran uluslararası pazarın oluşmasının nedenlerinden biri olan ve özellikle İngiltere ve Fransa'da kara ve deniz ulaşımı, merkezi bir yönetim sistemi ile denetlenmiştir. Bu gelişmiş ulaşım sistemi, kır ve kentlerin birleşmesine, dolayısıyla tarım, ticaret ve sanayinin eklenerek sosyo-ekonomik bir yapının oluşmasına yol açmıştır. Feodal siyasal bölünmüşlüğü sonuna işaret eden bu yapı, merkezi monarşinin güçlenmesinin yanı sıra kent yaşamını cazip hale gelmesini sağlamıştır.

İngiltere diğer batı ülkelerine göre kapitalizme geçiş sürecini daha erken dönemde şartlarını hazırlayarak tamamlar. 15. Yüzyılın başlayan ve 17-18. Yüzyıllar boyunca devam eden “çitleme” hareketi ile feodal sınıf, küçük köylü işletmelerini yavaş yavaş ortadan kaldırarak, köylüleri topraklarından sürüp, toprakları mera veya büyük sanayi tarımına dönüştürmüştür. Parlamento tarafından çıkartılan yasalara dayandırılarak yapılan bu çitleme işlemi aslında büyük toprak sahiplerini denetleme üzerine bir karardı (Aksoy 1999: 81-85).

Fransa'da ise 1789 Devrimi'ne dek feodalizm, mirasçılarının soyluluk ve ünvanlarını korumaya yönelik bir çaba içerisinde varlığını sürdürmüştür. Kırsal bölgelerde sahip olunan topraklar var olan serflerin sayısına bölünerek ya da köyün ortak mülkiyetinde olan ova, mera ve tarıma açılan ormanlık alanların küçük parçalara bölünerek köylüye kiralanması sonucu feodal soyluluk toprak rantını kendi elinde tutmuştur. Diğer yönden topraksız serfleri toprağa bağlı kılmamanın ve onları köleleştirmenin yolunu da açmış oluyorlardı.

“Köylü satılmıyordu ama topraklarına her an el konulabilirdi, serf adına çalışmıyordu ama angarya iş yaptırıyorlardı. Teknoloji yoktu, yoğun emek sömürsü vardı. Köylülerin içinde de kendine ait tabakaları vardı. Üst tabakalar kendilerine ait bir toprağa sahip ya da bir soylunun kiracısıydı, kapitalizme yakın tarım gerçekleştiriyordu. Daha alt tabakalardakiler üretimi kendilerine yetecek kadar yapıyorlardı, fakirlerdi. Emeğe saygı yoktu, köyün ortak arazilerinde lordlar diledikleri gibi avlanabilirlerdi. Vergiler sadece merkezi güç tarafından değil senyörel mahkemeler tarafından da belirlenebilir, uygulanabilirdi. Sonuç olarak iki sınıf arasındaki fark

derinleşti, nefret büyüdü. Köylüyü susturmanın yolu ondan daha fazla haraç almaktı; ama bu da kini besledi”(Tarih Ekonomi Ve Siyaset Araştırmaları Derneği Arşiv 2016).

Bir burjuva devrimi olan Fransız İhtilali sonrasında ise her türlü eşitliğin savunulduğu bir ortam gelişmiş olsa da kırsal yaşamda köylünün refahı açısından değişen pek bir şey olmamıştır. 1830 devrimleri sırasında Loui Philip'inin tahta olduğu sürede küçük burjuva, köylüler ve işçiler seçim hakkından yoksun bırakılmıştır. Burjuvazinin lehine ilerleyen bu süreçte Sosyo-ekonomik eşitsizliğin artması ile birlikte 1830-1848'de işçilerin öncülüğünde önce Fransa'da başlayan sonra tüm Avrupa'yı etkisi altına alacak devrim Fransa'da cumhuriyetin yeniden ilan edilmesiyle sonuçlanmıştır. Köylü sınıfı birey olarak vatandaşlık haklarına kavuşsa da sanayileşmeyle nüfusları artan kentlinin taleplerini karşılayacak bir alt sınıf olarak yerini korumuştur. Ancak göz ardı edilemeyecek bir gerçek de feodalitenin köleliğinden kurtulan bu sınıf, aydınlanma döneminin etkisiyle kilisenin yaptırımlarının zayıflaması sonucunda, devrimleri tetikleyecek bir güç olarak haklı da hep saklı tutmayı başarmış ve yaşantılarını sanat alanına taşıyabilecek kadar toplumda görünürlük elde edebilmiştir.

Özellikle Fransız Devrimi ve sonrasında 1830 devrimi toplumsal ve iktisadi anlamda bir dönüşüm tarihi olmuştur. Fransa'yı birçok anlamda etki altına alan bu devrim, cumhuriyet yanlılarıyla monarşi heveslilerini karşıt bir güç olarak mücadeleye sürüklemiştir. Yazarlar, şairler ve ressamın da dahil olduğu bu çatışma alanı birçok şeyin değişmesine neden olacaktır. Yazarlar ve şairler topluma yönelik eserler üretmeye, ressamın sarayın beğenisinden uzak resimler yaparak ideolojik bir tutum sergilemişlerdir. “Şimdiye dek köylü tipine hemen hemen hiç yer vermeyen saygın isimler bile köylüleri tarih sahnesine çıkarır. Devrimin tozu dumanı henüz dağılmadan Paris meydanlarında mücadeleden oraklı, sopalı ya da bir burjuvadan çaldığı gelişmiş silahlarıyla eyleme geçen köylü; bir süre sonra nehir kenarlarında, kırlarda ve eskiden burjuvaya ayrılmış mekanlarda boy gösterir. Köylü, resim sahnesinde yerini alırken elbette kendi doğasını, yaşadığı çevreyi de yavaş yavaş dahil eder. Belki de Fransa'dan daha etkili biçimde kuzey ülkelerinde köylülerin bu isyanı kendini en güçlü fırçaların elinden duyurur. François Millet, Van Gogh; kuzey Fransa'dan William Bouguereau ve Courbet gibi güçlü isimler köylülere ve köy manzaralarına bol bol yer verir. Zira köy demek bir anlamda saf, bozulmamış doğanın kendisi demektir onlara göre. Hatta çoğu yazara göre köy, bir tür doğaya dönüş, katı düzenin dizginlerinden kurtulmak ve özgür olmak demektir” (Akbulut 2007: 8).

François Millet'nin Sanatında Toprak ve Emek

18. yüzyıla hakim olan aydınlanma dönemi ve akabinde 19. yüzyılda yaşanan toplumsal hareketler sanatı da kendi içinde farklı eğilimlere yöneltmiştir. Neo Klasizm, Romantizm ve Realizm akımları olarak adlandırılan bu eğilimler, dönemin siyasi durumu gibi sanat alanında birbirine karşı bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Aydınlanma Döneminin akli ön plana çıkartmasına ve doğayı karşısına almasına bir tepki olarak ortaya çıkan Romantizmin bireyci ve melankolik yaklaşımına tepkisel bir duruş sergileyen realizm akımı, sanatı klasik ve romantik akımların yapaylığından kurtarmak, konularını öncelikle burjuva ve aristokrasinin beğenisinin dışında tutulmuş toplumsal sınıflar ve temalar arasından seçmiştir. Realizmin amacı, gündelik yaşamın önyargısız, objektif bir tutumla incelenmesi ve nesnel bir bakış açısıyla ortaya görünen gerçeğin konmasıdır.

“Anlaşılabacağı gibi, gerçekçilik, dolayısıyla, gerçekçi yöntem, tarihsel düz bir çizgi izlemediği gibi, buna bağlı olarak, kendi yöntemsel özellikleri de her çağda aynı kalmamıştır. Çünkü, toplumsal yaşamda toplumsal tarihsel ve ekonomik olarak ortaya çıkmış üretim biçimleriyle belli bir toplumsal oluşuma ilişkin toplumsal kesimler, sınıf ve toplulukların çıkarları, son kertede, gerçekçi sanatın ortaya çıkma koşullarıyla olanakları, toplumsal kesim,

sınıf ve toplulukların gerçekliği yanlış bilinci aşan ve gerçeğe bağlı kalarak onu özümseyen bir sanat üretimini geliştirmek istemelerinden doğmuştur” (Çalışırlar 1986: 115).

Bu gerekçelerle ve değişen yaşam koşullarına bağlı olarak Realizm ilk olarak Auguste Comte'unun ortaya attığı pozitivizm felsefesinin edebiyata uyarlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Realizm akımı 19. Yüzyılın ikinci yarısında Courbet'in Paris'teki bir barakada açmış olduğu “Realizm” isimli sergi ile de sanat dünyasında bir devrime neden olur. Bu sergide yayınladığı “Le Realisme” isimli manifestosunda gerçekçilik kavramını sosyal gerçekçilik kavramıyla ilişkilendirmiştir. İdeal ve estetik olandan ziyade görünen gerçeklik üzerine akademizme ve burjuva estetiğine karşı tavrı ile tüm dikkatleri üzerinde toplamayı başarmıştır.

Realizm akımı diğer yönden Courbet'nin politik tavrından uzak ama bilimsel yaklaşımıyla uyumlu manzara ressamlarından oluşan Barbizon ekolünde etkisini göstermiştir. Theodore Rousseau, Charles, François Doubigny ve Jean François Millet'nin öncülük ettiği doğayı yapmacıklı kahramanlık konularından uzaklaştırıp, doğanın yorumsuz aktarımını resmetmeyi amaçlayan bu grup “1848 devrimi sırasında, Fransa'da Barbizon kasabasında, Constable'nin öğretilerini izlemek ve doğaya yeni bir gözle bakmak için bir araya gelmişlerdir. Bunlardan biri olan François Millet (1814-1875), bu anlayışı manzaralardan figüre geçerek genişletmeye kararlıydı. Köy yaşamından sahneleri aslına uygun bir şekilde yansıtmak, tarlalarda çalışan erkek ve kadınların resmini yapmak istedi. Bunun devrimci bir şey sayıldığını düşünmek insana ilginç gelir” (Gombrich 2011: 508). Gombrich'in de dile getirdiği Millet'nin devrimci yaklaşımı, özellikle Hollanda sanatında Bruegel'in resimlerine konu olan köy hayatının gülünç hallerine ya da daha sonralarda 17. Yüzyıl Janr resimlerinde düşük ahlaklı insanlar gibi gösterilmesine karşı bir duruş sergilenmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

“Köylü bir ailenin çocuğu olan Millet “kır hayatını seviyor, kahramanlarını da köylüler ve çobanlar arasından seçiyordu. “Yüce olana ulaşmak gerekir” diyen Millet, toprağın haykırışını ifade ediyordu. Bu, XIX. Yy'daki sosyal eğilimin, yani alınının teri ile yaşananların resme girişini gösteriyordu” (Turani 1992: 511). Sanatçı resimlerine konu olan köylülerin çalışmasını sanayileşme sonrası oluşan kapitalist düzenin yeni bir kölelik biçimi olarak gösterir ancak realizmin etkisiyle dramatikleştirmeden olamı yansıtır. Fischer'in aktarımıyla; “Aynı yıllarda De l'esclavage moderne (Yeni Kölelik Üstüne) adlı kitabında Lamennais şunları yazıyordu:

Güz sonunda ambarlarımızı doldurmak için yağmur, fırtına, güneş demeden çalışan köylüler zamanımızın asıl yükünü taşımaktadırlar. Bu yüzden onlara daha az saygı duyan, onlardan doğruluğu ve özgürlüğü esirgeyen bir ulus varsa, böyle bir ulusun kokmuş solukları Avrupa'yı zehirlemesin diye çevrelere yüksek bir duvar örmeli” (Fischer 2010: 133).

Millet'nin emekçileri ne Breughel'in eğlenceli ne de barok ve rokoko resimlerindeki çoban ve kırlarda idealize edilmiş narin bedenlere benzemektedir. Lamennais'nin ifade ettiği gibi Millet'nin resimlerinde toprakla mücadele eden zorlu bir hayatın onlara kattıklarıyla ve tüm çilekeşlikleriyle köylüler, yaşamdan izleyenin karşısında biranda beliriverir ve izleyen onların gerçekleriyle yüzleşmek zorunda kalır. “Millet'nin çoban kadını sırtına kaba saba, biçimsiz bir çul geçirmiş, yorgun argın değneğine dayanmış, kara kara düşünen bitkin bir insan gölgesi gibi durur. Ya da başakları toplayan köylüleri ele alalım. Yüzler görünmüyor, yalnız eğilmiş gövdeler belirli, başlar neredeyse yere değişiyor, eller toz torak içinde, insanlıktan çıkmış karartılar” (Fischer 2010: 133).

Bir başka deyişle Millet'nin en bilinen eserlerinden biri olan “Başak Toplayanlar”, sanat tarihinde pek de alışık olunmayan bir gerçekliğe dokunmaktadır (Resim 1). Toprak ve emeğin en hissedilir ve dolaysız anlatımı olarak değerlendirilebilecek bu eserde Millet, köylülerin sıkıntılarını ve yoksulluklarını köylüler arasında yaşayan bir köylü gibi yansıtmıştır (Fischer 2010: 133). Çilekeşliğin ve emeğin görünür kılındığı bu resminde yer alan tüm figürler yatay bir düzlemde ve ufuk çizgisinin altında betimlenmiştir. Resmin üçte birini kaplayan gökyüzündeki

puslu hava, resme hakim pastel renklerin tonal değerleriyle uyumlu bir atmosfer yaratmıştır. Resmin ön planında yer alan ve eğilerek hasattan arta kalanları toplayan bu üç kadın figürün diyagonal bir hat üzerinde sıralanışı, resmin durağan yapısına hareket katarken, dikkatleri resmin arka planına yönlendirmektedir. Hasatı toplayan birçok insan grubunun yer aldığı belli belirsiz bu düzlemde dikkati çekense, işçilerden oldukça uzak mesafeden çalışmayı organize eden atlı figürdür. İşçilerden yüksek bir sınıfa sahip olan bu atlı figürün neredeyse fark edilmeyecek ölçüde küçük betimlenmiş olması, sanatçının ters bir hiyerarşik kurgu yaptığını göstergesidir. Millet'in sanat tarihinin hiyerarşik geleneğine aykırı olan bu tavrında, hasattan arta kalan başakları toplayan ve arkadaki atlı gözetmenin ilgisinden uzak bu üç kadının ön planda verilmiş olması da sanatçının fakirliği ve emeği gözler önüne sermedeki gerçekçi bakış açısıyla ilişkili bir tavır olduğunu düşündürmektedir.

Diğer yönden sanat tarihi geleneği bağlamında bu kadınların fizyolojisi, kadını estetik bir nesneye dönüştüren, kutsal ya da soyluluğunu temsil eden bir beklentiyi karşılamaz. Sanatçı bu açıdan da beklenin ve kabul görenin karşısında devrimci bir tavır göstererek, kadının değil, zor şartlarda çalışan emekçinin resmini yapmıştır. Çünkü bu kadın ırgatılar dönemin kentli kadınlarından çok farklı görünmektedir. Korseli ve açık tenli kentli kadınların eve hapsolmuş erdemli (Viktorya ahlakına uygun) hayatlarına karşın dışarıda çalışıyor olmaları bile dönemin ahlaki ölçütleri baz alındığında onların emek işçisi olmalarının yanı sıra aynı zamanda cinsiyetlerini ortadan kaldıran bir duruma daha işaret etmektedir. Şehirde ahlaki bakış açısı nedeniyle eve kapatılan kadın, söz emek işçisi olduğunda onun cinsiyetinin ve bedensel acizliğinin bir önemi kalmamaktadır. Resimdeki figürlerin portrelerinden daha çok ellerinin dikkat çekiyor olması da onların kim olduklarından ziyade ne yaptıklarının ön plana çıkmasını ve yaşamın içinden herhangi bir anın temsil edilmesi ile doğrudan ilişkilidir.

Resim 1. Başak Toplayan Kadınlar (The Gleaners), 1857, 84 x 112 cm

Millet'in, "Akşam Duası" isimli eserinin de ise ön planda, dua eden bir kadın ve bir erkek figürü yer almaktadır (Resim 2). Tarlada patates çıkarma işlemine ara verip dua eden ve karı koca olduğu düşünülen bu çift dönemin kırsal kesiminin yaşantısına dair büyük izler taşıması açısından anıtsal bir özelliğe sahiptir. Millet 1865'te "Ben bu tabloyu, bir zamanlar

büyükannemin yanında tarlalarda çalışarak, ölülerimizin ruhuna kutsal duamızı söylemek için bize işimizi bıraktıran çan sesini, düşünerek yaptım.” Diye tanımlarken dini duyguları yüceltme niyetinden ziyade, çocukluk anısında yer edinmiş, sade ve basit bir köy yaşamının bir anını yakalamak istemiştir. (Sanat Magazin 2012)

Resim 2. Akşam Duası (The Angelus), 1859, 65cm x 55.5 cm

Gün batımının kıvrıllığının hakim olduğu resimde, kareye yakın bir kadraj kullanılmıştır. Figürlerin duanın gerektirdiği hareketsizlik sayesinde resimde zaman durmuştur. Resmin arka planında yer alan ve siluet biçiminde belli belirsiz bir kilise yer almaktadır. Bu kilisenin çanların çalmasıyla birlikte ellerini kavuşturup dua eden figürün sessizliğine ve dikey uzantılarına resmin sol köşesinde yer alan toprağa saplanmış dirgen de eşlik etmektedir. Sessizliğe bürünmüş bu tabiat içerisinde yer alan figürler perspektife göre olduklarından daha büyük betimlenmiştir. Bu durum; doğa ve insan arasındaki derin bir pantsit ilişkiyi görünür kılarken, aynı zamanda mütevazi görüntüsüne rağmen köylüyü ve emeği anıtsal bir boyuta taşımaktadır.

Erkek figürü cepheden, kadın figürünün profilden gösterilmesi ve aralarındaki mesafe ile de tüm dikkatler ufuk çizgisine yöneltilmiştir. Resimdeki durağanlığı bozan tek şey ise resmin pentürel zenginliğidir. Gökyüzündeki ışığın etkisiyle zenginleşen renk skalasıyla betimlenen doğada, sanatçının Barbizon ekolününün etkilerini görmek mümkündür.

Millet, 1850 ve 1870 arası birden fazla denemesi yapılmış olan *Ekici* adlı bu eserinde, sonsuzluğa uzanır gibi görünen tarlalarının yer aldığı birçok resimlerinin aksine, figürün tüm

yüzeyi kapladığı dar ve dik bir kadraj tercih etmiştir (Resim 3). Değişmeyen ise gökyüzü ve toprağın yüzey üzerindeki kapsadığı orandır. Millet, 17. Yy Hollanda manzara resimlerindeki gelenekten gelen yüzeyin büyük bir bölümünü kaplayan gökyüzü yerine, toprak alana yüzeyde daha çok yer vermiştir. Bu durum da onun toprak ile kurduğu bağın göstergesi sayılabilir.

Resim 3. Ekici (The Sower), 1850, 101,6 cm x 81,6 cm

Resimde yer alan gökyüzü ve toprak arasında yumuşak geçişli tonal bir değer hakimdir. Figür de bu tonlara eşlik edercesine toprakla bütünleşmiş gibidir. Kompozisyonun arka planda uçuşan kuşlar ve büyük bir tepe yer alır. Figürün sağ ayağı ve sağ kolu öne atılarak bir avuç tohumu serpiştirme hareketi betimlenmiştir. Bu resimde dikkati çeken hareketten ziyade her ne kadar detaya girilmemiş olsa bile portredeki acı ve yorgunluk ifadesidir. Resimde bu figür güneşten korunmak için yüzünün yarısını gölgede bırakan bir şapka takmıştır. Şapka gözlerini tamamıyla gizlemiştir dolayısıyla kimliği belirli olmayan sıradan herhangi bir çiftçidir. Ancak sanatçının yansıtmak istediği diğer resimlerinde olduğu gibi zorlu çalışma şartlarının insan üzerindeki etkileridir. Yenilen ekmediğin sofralara ulaşana kadar geçtiği serüvenin yani emeğin görünmeyen yüzüdür. Resmin sağ üst köşesinde tepelik alanda yer alan hasat çalışması da figürün kol hareketinin yönü sayesinde görünürlüğü sağlanmıştır. Zorlu ve güç isteyen bir diğer iş yükü de aynı karede buluşmuştur.

SONUÇ

Fransız Devrimi ve sonrasında yaşanan toplumsal olayların etkisiyle ortaya çıkan realizm akımı, gerçekliğin yansıtılması açısından aslında bir ihtiyacın ve gerekliliğin sonucu ortaya çıkmıştır. Sömürünün ve sınıfsal farklılıkların göz ardı edilmesinin yarattığı gerilimin sonucunda oluşan bilinçlenme, toplumsal bir aydınlanmayı ve başkaldırıyı da beraberinde getirmiştir. Ancak sanat bu çatışma alanlarının yanında dururken tarih boyunca hep taraflı

olmuştur. Realizmin getirdiği en büyük yenilik de en çok bu bağlamda dikkat çekmiştir, yani, görmezden gelineni görünür kılmalarıyla...

Bu bağlamda realizmin öncülerinden biri olarak kabul edilen Millet de, sanat tarihinde köylü ve işçi dünyasının kâşifi olarak değerlendirilebilir. Çünkü toprağın emekçileri, gerçekçilik akımının etkisinde kalan edebiyatçılar ve ressamalar gibi onun eserlerinde de burjuvanın beğenisiyle şekillenen algıdan uzak bir bakış açısıyla ve sanat tarihine ilk defa kafa tutarcasına konu olmuşlardır. Resimlerine konu olan insanların güneşten ve çileden kavrulmuş varlıkları tamamen gerçeğe uygundur. Onun resimlerinde insan, süsten ve gösterişten uzak, üzerinde durduğu ve sürdüğü toprağın bir parçası gibidir. Ancak her ne kadar gerçeği yansıtmayı istese de onları kompozisyonlarında abideleştirmekten kendini alı koyamaz. Bu abideleştirme tanrısal veya aristokratik bir temsil içermez, sadece emeğin ve toprağın yüceltilmesidir.

Daha sonrasında birçok sanatçıya olduğu gibi Van Gogh'a da ilham olan ve defalarca taklit edilecek Millet'nin eserleri, sanatsal değerinin yanı sıra, dönemin göz ardı edilen yaşantılara dair izler taşıması açısından da tarihi bir değer taşımaktadır. Ne giydikleri, nasıl göründükleri ve hangi şartlar altında çalıştıklarını gösteren birer veri niteliğindedir.

Kısacası; toprağın insanla olan bağının belleği niteliğinde olan ve toprak ve insan ilişkisi bağlamında yüzyıllardır sömürülen çiftçinin zorlu yaşantısı bu resimler aracılığıyla bugün bile aynı gerçekle bizi yüzleştirmesi açısından tarifi güç bir his uyandırmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, D. (2007). Açık Beden, İstiklal Kitapevi, İstanbul.
- Aksoy, H. (1999). Marksizmin Temel Kavramları, Tohum Yayıncılık, İstanbul.
- Arifoğlu, Y. (2019). "Toprak ve İnsan: Birkaç Edebi Metinde ve Avesta' da Toprağın Yansıması", Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 53-60.
- Bloch, M. (1995). Feodal Toplum, M.A. Kılıçbay (Çev), Gece Yayınevi, Ankara.
- Çalışırlar, A (1986). Gerçekçilik Estetiği, De Yayınevi, İstanbul.
- Gombrich E.H. (2011). Sanatın Öyküsü, Erol-Ömer Erduran (Çev.), Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Fischer E. (2010). Sanatın Gerekliliği, (Çev.), Cevat Çapan, 11. Basım, Payel Yayıncılık, İstanbul.
- Peker M. U. (2015). Tarımdan Sonra İnsan, Apelasyon Dergisi, Sayı, 21.
- Ülgen, P. (2010). "Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış" Mukaddime Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 1-18.
- Turani, A. (1992). Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Tarih Ekonomi Ve Siyaset Araştırmaları Derneği. Erişim Adresi (20.05.2020): <https://www.tesadernegi.org/fransiz-aydinlanmasi-ii.html?487d50&487d50>
- Sanat Magazin. (27.12.2012). Erişim Adresi 25.05.2020: <http://wall-zilla.blogspot.com/2012/12/jean-francois-millet-ve-sabah-duas.html>